

УДК 796.5:57.017.3(477)

Бейдик Олександр Олексійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: beydik@mail.ru

Топалова Олеся Іллівна

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, м.
Мелітополь, Україна, e-mail:
l.topalova@yandex.ua

Драчук Анастасія Ігорівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: drachuk_nastia@mail.ru

ТУРИСТСЬКО-ЕКСКУРСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ МАРШРУТІВ ДЛЯ АДАПТИВНИХ ТУРИСТІВ

Мета. Виявлення об'єктивних можливостей організації туристсько-екскурсійної діяльності в Україні для осіб з ознаками інвалідності.

Методика. Порівняльно-географічний, картографічний, статистичний, монографічний методи, застосовувались сучасні комп'ютерні технології.

Результати. Виявлено об'єктивні можливості організації туристсько-екскурсійної діяльності в Україні для осіб з ознаками інвалідності. Розроблено картографічну модель, що віддзеркалює потенціал національних природних парків щодо розвитку адаптивного туризму та виступає певним важелем оптимізації природокористування на регіональному рівні. Розкрито роль НПП України як перспективного полігону впровадження туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних туристів. Поглиблено та розширено уявлення про адаптивну інфраструктуру великого міста.

Практична значимість. Матеріали статті можуть бути використанні організаціями та установами національного, регіонального, місцевого рівня, що реалізують відповідні програми, спрямовані на інтеграцію людей з ознаками інвалідності до соціуму.

Ключові слова: адаптивний туризм, туристсько-екскурсійні маршрути, національні природні парки, реабілітація інвалідів, адаптивна інфраструктура.

УДК 796.5:57.017.3(477)

Бейдык Александр Алексеевич,
доктор географических наук,
профессор

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail:
beydik@mail.ru

Топалова Олеся Илливна

Мелитопольский государственный университет
имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь,
Украина, e-mail: l.topalova@yandex.ua

Драчук Анастасия Игоревна

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail:
drachuk_nastia@mail.ru

ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ФОРМИРОВАНИЯ МАРШРУТОВ ДЛЯ АДАПТИВНЫХ ТУРИСТОВ

Цель. Анализ объективных возможностей организации туристско-экскурсионной деятельности в Украине для людей с признаками инвалидности.

Методика. Использовались сравнительно-географический, картографический, статистический, монографический методы, применялись современные компьютерные технологии.

Результаты. Выявлены объективные возможности организации туристско-экскурсионной деятельности в Украине для людей с признаками инвалидности. Предложена картографическая модель, которая отражает потенциал национальных природных парков относительно развития адаптивного туризма и выступает фактором оптимизации природопользования на региональном уровне. Раскрыта роль НПП Украины как перспективного полигона внедрения туристско-экскурсионных маршрутов для маломобильных туристов. Углублено представление об адаптивной инфраструктуре большого города.

Практична значимість. Материали статті можуть бути використані організаціями і установами на національному, регіональному, місцевому рівні, які реалізують відповідні програми, направлені на інтеграцію людей з ознаками інвалідності в соціум.

Ключевые слова: адаптивный туризм, туристско-экскурсионные маршруты, национальные природные парки, реабилитация инвалидов, адаптивная инфраструктура.

UDC 796.5:57.017.3(477)

Beydik Oleksandr Oleksijovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Topalova Olesia Illivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: beydik@mail.ru
Bogdan Khmelnytskyi Melitopol State
University, Melitopol, Ukraine, e-mail:
l.topalova@yandex.ua

Drachuk Anastasiia Igorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru

TOURIST AND EXCURSION POTENTIAL FOR THE FORMATION OF ADAPTIVE TOURIST ROUTES

Goal. Identify the objective possibilities of tourist-excursion activity in Ukraine for people with disabilities.

Methods. Used comparative-geographic, cartographic, statistical, monographic methods, were used modern computer technology.

Results. There have been found objective possibilities of tourist-excursion activity in Ukraine for people with disabilities. Also, the map model has been designed, that reflects the potential of national parks for the development of adaptive tourism and it plays a key role in optimization at regional level. Determined the role of national nature parks of Ukraine as a promising place for tourist and excursion for people with low mobility. The understanding of the adaptive infrastructure of the city was deepened and comprehended.

The practical significance. Materials of article may be used by organizations and agencies at national, regional and local level, implementing appropriate programs aimed at integrating people with signs of disability to society.

Key words: adaptive tourism, tourist-excursion routes, national nature parks, rehabilitation of people with disabilities, adaptive infrastructure.

Актуальність дослідження та огляд публікацій. Сучасна ситуація в адаптивному туризмі (європейському та національному) свідчить як про невпинне зростання частки інвалідів в загальній кількості населення, так і збільшення кількості людей з обмеженими можливостями – учасників руху адаптивного туризму. Частка осіб з ознаками інвалідності в Україні

становить майже 6% від загального населення держави і є помітним сегментом туристського ринку. Слід зазначити, що туризм для осіб з ознаками інвалідності (маломобільний, безбар'єрний) в Україні лише формується, але, зважаючи на європейський та світовий досвід, має об'єктивні перспективи. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 01.01.2015 р. в Україні проживає близько 3 млн. інвалідів, більшість яких (як свідчить практика організації туристської діяльності в Україні) не залучені до туристичних подорожей. Ще більш актуальною є проблема залучення до суспільно-корисної та туристсько-екскурсійної діяльності неповносправних дітей, чисельність яких в державі невпинно зростає [7]. Географія є унікальною наукою, оскільки поєднує соціальні науки (суспільна географія) з природничими (фізична географія, ландшафтознавство). Ряд видатних вітчизняних та зарубіжних вчених – філософів і географів (Д.М. Анучин, В.І. Вернадський, М.М. Баранський, Тейяр де Шарден) в центрі географічної науки бачили людину, - її діяльність (яку В.І. Вернадський розглядав як сучасну геологічну силу), потреби, рух у просторі і часі. Людині з ознаками інвалідності (в перспективі - учаснику туристсько-екскурсійної діяльності) присвячена низка законів та підзаконних актів, урядових постанов, соціальних програм. В законодавстві ряду європейських країн (у т.ч. і України) закріплена рівність прав і обов'язків усіх громадян, а окрема увага приділяється особам з ознаками інвалідності. Відповідно до статті 26 закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» органи державної влади, підприємства (об'єднання), установи і організації (незалежно від форм власності і господарювання) зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, вокзалів, аеропортів та інших об'єктів; передбачено забезпечення осіб з функціональними обмеженнями необхідними умовами для вільного доступу і користування культурно-видовищними закладами і спортивними спорудами, для занять фізкультурою і спортом, забезпечення засобами спілкування, що полегшують їх взаємодію між собою та іншими категоріями населення [5]. «Інвалідній» проблематиці присвячений ряд публікацій вітчизняних вчених [1,5-6]. В той же час, незважаючи на значну кількість в країні осіб з ознаками інвалідності, безбар'єрне середовище для них створюється вкрай повільно, в стадії формування перебуває і туристська інфраструктура для адаптивних туристів, бракує реально діючих туристських маршрутів та екскурсійних програм для маломобільних учасників туристського руху. Тому вкрай нагальним є розробка туристсько-екскурсійних маршрутів для осіб з ознаками інвалідності.

Метою публікації є виявлення об'єктивних можливостей організації туристсько-екскурсійної діяльності в Україні для осіб з ознаками інвалідності.

При роботі над публікацією використовувались порівняльно-географічний, картографічний, статистичний, монографічний методи, застосовувались сучасні комп'ютерні технології.

Виклад основного матеріалу. Туристський маршрут – заздалегідь запланований або встановлений шлях туристської подорожі по якому можуть пройти особи (туристи) різних категорій інвалідності, який включає відвідування певних туристських об'єктів, а також участь у різноманітних туристсько-екскурсійних, культурно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходах. При складанні туристсько-екскурсійних маршрутів для адаптивних туристів слід пам'ятати про ряд бар'єрів, які ускладнюють цей процес. [1-2, 6]. Класифікацію бар'єрів віддзеркалено у табл. 1.

Табл. 1

Чинники, що лімітують діяльність адаптивних туристів

№ п/п	Група чинників (бар'єрів)	Зміст чинників (бар'єрів)
1	Внутрішні, присутні у особі з ознаками інвалідності	<ul style="list-style-type: none"> • фізичний стан особи з ознаками інвалідності (здатність пересуватися, біль); • психічний стан (розлад у соціальних контактах); • стан свідомості (недостатність знань, нижчий рівень освіти, фізична і психічна залежність від інших);
2	Оточення	<ul style="list-style-type: none"> • маломобільним особам нав'язали зовнішні фізичні й соціальні умови; • бар'єри, що виникають з принципів, що їх демонструє оточення; • архітектурні бар'єри; • екологічні бар'єри (умови місцевості, погода); • транспортні обмеження; • приписи та регулювання дискримінаційного характеру (наприклад, пси-поводирі);
3	Інтерактивні	<ul style="list-style-type: none"> • взаємовплив осіб з обмеженими можливостями і решти суспільства; • обмеження у підтримці активності, яка вимагає спеціальних вмінь.

Планування та організація туристських маршрутів для осіб з інвалідністю потребує урахування незапланованих обставин (погане самопочуття, неможливість здійснювати маршрут) відповідно до яких на маршрутах указуються організовані або створюються проміжні пункти допомоги.

Одним із перспективних напрямів розвитку туристсько-екскурсійної діяльності щодо маломобільної категорії населення, замотивованої саме на

таку діяльність, є впровадження туристських маршрутів на території національних природних парків (НПП), яких в Україні близько 50 – деякі регіони мають по кілька НПП, а деякі не мають жодного туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних осіб.

Національні природні парки (НПП) України:

1. НПП “Чарівна Гавань” (АР Крим)	16. НПП “Дворічанський” (Харківська обл.)
2. НПП “Кармалюкове Поділля”(Вінницька обл.)	17. НПП “Олешківські піски”(Херсонська обл.)
3. НПП “Прип’ять-Стохід” (Волинська обл.)	18. НПП “Подільські Товтри” (Хмельницька обл., Тернопільська обл.)
4. НПП “Святі Гори” (Донецька обл.)	19. НПП “Нижньосульський”(Черкаська обл.)
5. НПП “Синевір” (Закарпатська обл.)	20. НПП “Вижицький”(Чернівецька обл.)
6. НПП “Приазовський” (Запорізька обл.)	21. НПП “Мезинський”(Чернігівська обл.)
7. НПП “Гуцульщина” (Івано-Франківська обл.)	Категорії інвалідності адаптивних туристів
8. НПП “Голосіївський” (Київська обл.)	■ - з вадами опорно-рухового апарату
9. НПП “Яворівський” (Львівська обл.)	■ - інваліди- “візочники”
10. НПП “Білобережжя Святослава”(Миколаївська обл.)	■ - із синдромом Дауна
11. НПП “Ніжньодністровський” (Одеська обл.)	■ - із ДЦП (в.ч. дорослі)
12. НПП “Пирятинський” (Полтавська обл.)	■ - глухі / глухонімі
13. НПП “Дермансько-Острозький” (Рівненська обл.)	■ - сліпі / сліпоглухонімі
14. НПП “Гетманський” (Сумська обл.)	
15. НПП “Дністровський каньон”(Тернопільська обл.)	

Рис. 1. Можливості національних природних парків щодо організації

При організації туристсько-екскурсійних маршрутів по національним природним паркам, слід враховувати умовну групу адаптивних туристів: група дотику, запаху, слуху та зору. Цей поділ дозволить зосередити потрібну увагу на особливостях осіб з обмеженими можливостями.

Наприклад, сліпим людям слід приділити увагу об'єктам групи дотику, запаху та слуху.

Крім національних природних парків, ряд музеїв та історико-культурних заповідників України вже облаштовані для адаптивних туристів. Зупинимось детальніше на прикладах позитивного досвіду забезпечення доступності туристсько-екскурсійних послуг для адаптивних туристів. В Музеї народної архітектури та побуту у Львові особлива категорія людей (діти-сироти, інваліди I гр. і супроводжуюча особа, постраждалі на ЧАЕС) мають можливість відвідування музею безкоштовно. Крім того, музейні працівники проводять пересувні виставки в закладах, де є така категорія людей як інваліди. На Кіровоградщині, у Державному музею-заповіднику І. Карпенка-Карого (Тобілевича) «Хутір Надія» стежини пристосовані для того, щоб проїхати інвалідним візочком. Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Черкаської області, інваліди I та II групи відвідують безкоштовно. При адміністративній будівлі та музеях заповідника у 2007 р. встановили пандуси для вільного пересування людей-інвалідів у візочках. У знаменитому Кам'янець-Подільському державному історичному музею-заповіднику, що на Хмельниччині, для інвалідів I та II групи вхід у музей-заповідник – безкоштовний, екскурсійні групи інвалідів за листом від організації, що привозить інвалідів до музею, за згодою адміністрації музею, безкоштовно. Національний заповідник «Хортиця» вже прийняв понад 400 адаптивних туристів – майже стільки ж людей-інвалідів відвідали індивідуально Музей та історико-культурний комплекс «Запорозька Січ».

Табл.2.

Екскурсії, що проводилися та пропонуються Київським міським Центром соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів [4]

№ п/п	Дата проведення	Місце проведення екскурсії	Вартість, грн.
1	17.03.2016	Екскурсія до Київського літературно-меморіального музею-квартири П. Тичини	Безкоштовно
2	24.03.2016	Екскурсія до Будинку Уряду	—//—
3	25.03.2016	Відвідання циркової програми «У світі тварин»	—//—
4	30.03.2016	Театралізований захід «Голохвастова хата або шинок»	—//—
5	04.04.2016	Екскурсія до Музею воскових фігур	—//—
6	05.04.2016	Екскурсія до Музею метрополітену	—//—
7	12.04.2016	Екскурсія до Музею поштового зв'язку	—//—
8	13.04.2016	Екскурсія до Музею історичних коштовностей України	—//—
9	20.04.2016	Екскурсія до Музею залізничного транспорту	—//—
10	11.05.2016	Проведення екскурсії до Державної скарбниці України	—//—
11	17.05.2016	Поїздка на підприємство «Кока-Кола Беверіджиз Україна»	35 грн./ос.

Ще одним нагальним питанням є організації маломобільного туристського середовища та відповідних екскурсійних програм в умовах великого міста. Зазначимо, що саме населення великих міст України характеризується помітною часткою осіб з ознаками інвалідності. Для останніх навіть у столиці України зроблено, м'яко кажучи, небагато. Об'єктивні дані щодо адаптації транспортної інфраструктури Києва потребам маломобільних осіб (актуальних або потенційних туристів) свідчать про наступне. Не зважаючи на те, що Київським міським Центром соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів було організовано декілька екскурсій по Києву для осіб з особливими потребами, для цієї категорії зроблено вкрай недостатньо (табл.2).

У 2015 р. в Києві було відкрито пішохідний туристичний маршрут (Парк Вічної слави – Пейзажна алея) для людей з вадами зору. Протягом маршруту у 5 парках встановлено інфотаблички з описом об'єктів шрифтом Брайля (на Володимирській гірці, на Пейзажній алеї, в Парку Вічної Слави та на Пішохідному (Парковому) мосту)[3]. Станції метро («Поштова Площа», «Майдан Незалежності», «Золоті ворота»), які знаходяться поблизу об'єктів «адаптивного» маршруту (а останні обладнанні інформацією, виконаною шрифтом Брайля) є практично недоступними для маломобільних осіб. Дещо краща ситуація склалася в наземному транспорті (наприклад, окремі автобусні маршрути, що прокладенні поблизу паркової зони, обладнанні відповідними технічними зручностями). Що стосується столичного метрополітену, то 11 з 52 (21,2%) станцій Київського метрополітену повністю пристосовані для пересування осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення (наявність ліфтів, пандусів, підйомників). Що стосується європейського досвіду, то всі 28 станцій варшавського метро мають обладнання для осіб похилого віку та з ознаками інвалідності.

Висновки та пропозиції:

- виявленні нові можливості та окреслено уявлення стосовно НПП України як потенційних територій впровадження туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних туристів;
- розроблено картографічну модель « Можливості національних природних парків щодо організації туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних осіб», яка виступає певним важелем використання територій НПП України для потреб адаптивних туристів;
- ознайомлення з законодавчою базою, спрямованою на соціальний захист осіб з обмеженими можливостями, свідчить про необхідність її подальшого розвитку та вдосконалення;
- поглиблено та розширено уявлення про адаптивну інфраструктуру великого міста, яка має бути предметом окремої та особливої уваги з боку міської влади.

Список використаних джерел:

1. Абдурасулов Д. А. Возможности внутреннего туризма для лиц с органиченными возможностями здоровья / Д. А. Абдурасулова // Социальные проблемы. – 2013. – № 7 (3). – С. 23–28.
2. Адаптивный туризм – социальное направление развития туристских услуг / Е. А. Сигида, И. Е. Лукьянова // Вестник Ассоциации ВУЗов туризма и сервиса. – 2011. – № 4 (19). – С. 38–42.
3. Національна Асамблея інвалідів України. У Києві відкрили туристичний маршрут для сліпих : матеріали Національної Асамблеї інвалідів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naiu.org.ua/u-kiyevi-vidkrili-turistichnij-marshrut-dlya-slipih>.
4. Петров Д. Мир на ощупь. Инвалидный туризм – роскошь или необходимость? [Электронный ресурс] / Денис Петров. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/mir_na_oschup_invalidnyy_turizm_roskosh_ili_neobhodimost.html.
5. Сажнев М.Л. История развития инвалидного туризма в мире и в Украине / М.Л. Сажнев, Ю.М. Хрущ, Д.Д. Озмитель. Научный часопис НПУ М.П. Драгоманова. Серия 4. Географія і сучасність. [збірник наукових праць] редакція: В.П. Андрущенко (голова). – К.: Видавництво НПУ М.П. Драгоманова, 2011. - №14(26) – 243-245с.
6. Сільський відпочинок для неповносправних : посібник для власників агроосель та людей з інвалідністю, що бажають розпочати власну справу / О. Волошинський, І. Каспрук, Л. Малинович, М. Сварник. – Львів : Ліга-Прес, 2011. – 232 с.
7. Статистичний щорічник України за 2014 рік. Державна служба статистики. – К, 2015. – 585с.

Список использованных источников:

1. Абдурасулов Д. А. Возможности внутреннего туризма для лиц с органиченными возможностями здоровья / Д. А. Абдурасулова // Социальные проблемы. – 2013. – № 7 (3). – С. 23–28.
2. Е. А. Сигида .Адаптивный туризм – социальное направление развития туристских услуг // Вестник Ассоциации ВУЗов туризма и сервиса. – 2011. – № 4 (19). – С. 38–42.
3. Національна Ассамблея інвалідів України. В Києве відкрили туристический маршрут для слепых.- [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://naiu.org.ua/u-kiyevi-vidkrili-turistichnij-marshrut-dlya-slipih>
4. Петров Д. Мир на ощупь. Инвалидный туризм – роскошь или необходимость? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/mir_na_oschup_invalidnyy_turizm_roskosh_ili_neobhodimost.html.
5. Сажнев М.Л. История развития инвалидного туризма в мире и в Украине / М.Л. Сажнев, Ю.М. Хрущ, Д.Д. Озмитель. Научна газета НПУ М.П. Драгоманова. Серия 4. Географія і сучасність. [сборник научных работ] редакція: В.П. Андрущенко (голова). – К.: Издательство НПУ М.П. Драгоманова, 2011. - №14(26) – 243-245с.
6. Волошинской О. Сельский отдых для инвалидов: пособие для владельцев агроусадьб и лиц с инвалидностью, которые желают начать собственное дело. – Львов : Лига-Пресс, 2011. – 232 с.
7. Статистический ежегодник Украины за 2014 год. Государственная служба статистики. – К, 2015. – 585с.

References:

1. Abdurasulov D.A. Possibilities of domestic tourism for people with disabilities/D.A. Abdurasulova // Social problem. – 2013. - №7 (3). – с.23-28
2. Sigeđa E.A. Adaptive tourism – social direction of development tourism service// Journal of association of university of tourism and tourism service. – 2011. - №4 (19). – с.38-42.
3. National assembly of people with disabilities. Tourist routes for blind people. [Electronic resource]. - Access mode: <http://naiu.org.ua/u-kiyevi-vidkrili-turistichnij-marshrut-dlya-slipih>
4. Petrov D. World feel. Invalid tourism - luxury or necessity? - [Electronic resource]. - Access mode: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/mir_na_oschup_invalidnyy_turizm_roskosh_ili_neobhodimost.html.
5. Sazhnev M.L. The history of wheelchair tourism in the world and in Ukraine. – К.:M. Dragomanova NPU , 2011. - №14(26) – 243-245p.
6. A. Voloshynska Countryside holidays for disabled , owner's manual ahroosel and people with disabilities who want to start their own business . – Lviv : Liga-Press, 2011. – 232 p.
7. Statistical Yearbook of Ukraine for 2014 . State Statistics Service. – К, 2015. – 585p.